

SZ. To je susret Boga i čovjeka, Sz. *teologumenon* čvrste povezanosti Boga i čovjeka, udruživanje Boga i čovjeka u svrhu sigurnijeg i smišljenijeg života ovdje na zemlji i jamstva za ulazak u Božji svijet. Da bi taj život na zemlji bio smišljeniji, Bog je ljudima dao zakone. Zakon pomaže čovjeku da u punini ostvari svoj odnos prema Bogu i svoj odnos prema braći ljudima, odnos koji je utemeljen u savezu s Bogom.

Treći dio obrađuje sadržaj Knjige Brojeva i samo dijela knjige Ponovljena zakona (str. 299–389). Kao što pisac čini u prvom i drugom dijelu, tako čini i u ovom trećem dijelu: slijedi biblijske knjige i iznosi njihove opise. Šteta što ovdje nije više posegnuto za knjigom Ponovljena zakona.

U pogovoru (391–397) na temelju sinoptičkih evanđelja prikazuje Isusa kao novog Mojsija koji izvodi novozavjetni narod iz izgnanstva, iz ropstva tame i grijeha, daje novom Izraelu zakon i u svojoj smrti sklapa s njim Novi savez, vječni i neuništivi. To osobito zorno pokazuju evanđelja djetinjstva Isusova po Mateju i po Luki. U djetinjstvu je Isus, kao i Mojsije, bio izabavljen iz ruku neprijatelja (faraona odn. Heroda), nakon smrti faraonove (odnosno Herodove) Mojsiju (odnosno Isusovu ocu Josipu) bi javljeno: „Umrli su koji su tražili tvoj život!“ (Izl 4,10 i Mt 2,20). Isusov povratak iz Egipta prikazan je kao novi Izlazak otkupljenog čovječanstva uosobljenog u Isusu: „Iz Egipta dozvah sina svoga!“ (Mt 2,15). Isusa prikazuju kao Jahvu prisutna među svojim. Kovčeg saveza je kri- lo Djevice Marije. U Isusu je „s nama Bog“. Scena krštenja Isusova u Jordanu podsjeća na Izlazak, kušnja u pustinji na boravak Izraela s Mojsijem u pustinji. Itd.

Knjiga je ilustrirana crtežima koji prikazuju zemljopisne i povijesne prilike starozavjetnog izabranog naroda. Ti crteži uvelike pomažu boljem i vizuelnijem razumijevanju stare povijesti.

Prigovori su zanemarivi. U ovoj knjizi osjeća se velik napredak sposobnosti piščeve komunikacije. Mogli bismo prigovoriti npr. pisanju imena za egip. faraona *Tutmes* III. (umjesto *Tutmoses* III) ili *Setiju* (dat.) umjesto *Setisu* (no te varijante postoje i kod drugih autora. Nije doduše uvijek ujednačio pisanje i deklinaciju tih imena [jednom je dativ jednostavno *Seti* – str. 50. pri dnu, a drugi put *Setiju* – str. 62. gore]. To jest, jedanput egipatska

imena sklanja, a drugi put ne. Ima i nekih nepreciznosti kao npr. da su Hiksi „mješavina naroda u kojoj prevladavaju narodi Kanaana“ (str. 51). Točnije je da su Hiksi zaista mješavina naroda iz raznih narodnih grupa: Semiti, Ariji i Horiti, ali ne kanaanskih naroda. Oni su prodrli sa sjeveroistoka, okupirali Kanaan i Egipat. Oni nisu mješavina raznih naroda Kanaana. Takvih bi nepreciznosti bilo. No to su uistinu u tako opsežnoj knjizi i u tako diskutabilnoj materiji sitnice.

Prigovorio bih također brzo usklađivanje nekih hebrejskih riječi između sebe kao npr. str. 64: „Tlačiti“, hebrejski *anah*, dolazi i u riječi *anav* – siromah, *anavah* – siromaštvo. Stvarno, vrlo je sporno, ako ne i isključeno, da u hebrejskom jeziku te dvije riječi imaju ista zajedničko osim prva dva slova. Uostalom, druga riječ *anav* rijetka je u starijim tekstovima a pojavljuje se gotovo isključivo u poeziji. Neka biblijska imena drukčije su pisana nego je u nas već uobičajeno (i točnije): npr. pisac piše „Johebed“, a treba „Jokebed“ (tako Zagrebačka Biblija: Izl 6,20) i drugdje. Mi nemamo oštro slovo „ch“ (kao Nijemci) pa stoga moramo ostati pri „k“ (u hebrejskom *kaf* koji se, istina, katkada čita meko, tj. kao oštri *h*, njemački „ch“ kao u „noch“). No, u takve filološko-egzegetske minucioznosti ne želimo dalje ulaziti. Knjiga je uistinu temeljito rađena, pa je stoga preporučamo svima zainteresiranima za Riječ Božju.

Adalbert REBIĆ

HERBERT VORGRIMLER (*Hersg.*), WAGNIS DER THEOLOGIE. Erfahrungen mit der Theologie Karl Rahners. Izdao Herbert Vorgrimler, Herder Freiburg 1979. Stranica 624.

Karl Rahner SJ je danas bez sumnje jedan od najvećih kršćanskih teologa, i po dubini teološke misli i po obujmu izdanih teoloških radova. J. Moltmann ga je nazvao „graditeljem nove katoličke teologije“, Hans Urs von Balthasar nazvao ga je „najjačom teološkom snagom našeg vremena“, O. Schulmeister opet „duhovnom ključnom figurom ove naše epohe“. Mogli bismo u nedogled nabrajati slične epitete koje pri-

davaju veliki teolozi najvećem od njih — Karlu Rahneru.

Ova je knjiga od 624 stranica zapravo zbornik radova Rahnerovih učenika i suradnika u čast Karlu Rahneru za njegovu 75. godišnjicu života (5.3.1904—5.3.1979). Rahnerovi učenici i suradnici izvješćuju o tome kako su oni na raznim horizontima naše kugle zemaljske u djelo proveli ono što su u Rahnera naučili. Knjiga sadrži preko 30 teoloških radova koji osvjetljaju svu širinu i dubinu teologije koja je nadahnuta Rahnerovom teologijom. Radovi su podijeljeni u pet dijelova: I. Teologija iz Božjeg iskustva za kršćansku praksu, II. Razmišljanje o tajnama, III. Za teološku čast čovjekovu, IV. U službi crkvene predaje i prakse, V. Za otvorenu Crkvu i za Crkvu koja čovjeka oslobađa.

Knjigu otvara Herbert Vorgrimler otvorenim pismom svome učitelju Karlu Rahneru. U tom pismu učenik, sada i sam već glasoviti i poznati teolog (profesor dogmatike u Münsteru, nasljednik Karla Rahnera), čestita svome učitelju Karlu Rahneru 75. godišnjicu života i sumarno iznosi zasluge Karla Rahnera za suvremenu katoličku teologiju. U pismu ističe lijepu misao da je Rahner postao teologom, jer je osobno iskustvo neizmjernog, bezimenog, tihog a bliskog Boga u Trojstvu, i to iskustvo znao drugima prenijeti s vjerom da i drugi mogu slijediti to iskustvo. Da, moglo bi se reći da je sva Rahnerova teologija okarakterizirana tim proživjelim, mističkim iskustvom živoga Boga. I ne samo Boga, nego i čovjeka. U Rahnerovoj teologiji čovjek zauzima vrlo važno mjesto, čak takvo da se govori o njegovoj teologiji kao o antropocentričnoj teologiji. Tko ponire u dubine otajstva Božjeg odnosa prema čovjeku taj zna da istinska teologija i ne može biti nego antropocentrična.

Rahner se u svojem teološkom istraživanju mnogo bavio osobom i otajstvom Isusa Krista. Njegov je doprinos suvremenoj kristologiji značajan. Za nj u Isusu se očitovao sam Bog. U konkretnom Isusu, čovjeku Isusu iz Nazareta, možemo susresti Boga. Odatle ona „luda ljubav“ prema Isusu Kristu. Poneki člankopisac u ovom zborniku radova u čast Rahneru pokušava razjasniti neke crte Rahnerove kristologije i obraniti je

od napadaja nekih koji Rahnerovu teologiju nikad nisu bili kadri razumjeti.

Poslije Boga, čovjeka, Isusa Krista, Rahner se u svome teološkom radu mnogo bavio i pitanjem Crkve. Crkva je za njega povlašteno mjesto na kojem i kroz koje se Bog ukazuje. Zato je u svem svom teološkom traganju uvijek ostao vjeran Crkvi. I onda, kad su ga neki iz Crkve sumnjičili u pogledu ispravnosti njegova teološkog razmišljanja. Rahner je Crkvi služio svom dušom. Njoj je posvetio najveće energije svojeg života, sav svoj rad. Radio je u vjeri, nadi i ljubavi želeći da se upravo kroz te tri kreposti Crkva uvijek očituje na svakom svom udu. Institucionalnu je stranu Crkve gledao u službi tih triju kreposti (vjere, ljubavi i nade). Odatle je razumljivo da njegova teologija stoji u stanovitoj kritičkoj distanci prema institucionalnoj Crkvi tražeći naime od nje „preobrazbu struktura“. Njegova kritika Crkve stoga nije nikakav alibi. Crkva je za nj konkretno mjesto Božjeg iskustva, susreta s Bogom, ukoliko je u službi siromašnog i poniznog Isusa koji je upravo kao takav mjesto Božjeg iskustva. U takvom svom pristupanju Crkvi mnogo je doprinio, i u Rimu i kod Njemačke biskupske konferencije, da se u Crkvi dade više slobode teološkog istraživanja i teološkog izražavanja. On je osobno molio papu Pavla VI. da pažljivo postupi s onima koji se s pravog puta udaljuju („Abweicherler“) i da ima prema njima neizmjereno strpljenje. Tu je molbu Rahnerovu papa Pavao VI. uslišao i prakticirao.

Velik je Rahnerov doprinos i u sakramentologiji. I u eshatologiji. A na kojem teološkom području zapravo Rahner nije prisutan svojim utjecajem? Treba studirati njegovih 14 svezaka *Schriften zur Theologie*, pa *Lexikon für Theologie und Kirche*, pa *Handbuch der Pastoraltheologie*, pa onda *Sacramentum mundi*, pa onda *Grundkurs*, pa *Quaestiones disputatae* (80 svezaka), da ne nabrajamo dalje. Čitaoce želimo upoznati da Rahnerova bibliografija (koju u knjizi donose Paul Imhof i Heinrich Treziak, str. 579—598) iznosi 3535 (tri tisuće petsto trideset i pet) naslova. Ništa manje! A sporedne literature još ima 646 naslova (sabrao Albert Raffelt, str. 598—646). Netko ga je u nekom intervjuu upitao kako uspijeva toliko pisati. Rahner je odgovorio: „Ich

setze mich einfach hin, zum Tisch, und schreibe" („Jednostavno sjednem za stol i počnem pisati!"). To je uistinu karizma, dar Duha Božjega!

Velika je Rahnerova zasluga i na području teologije oslobođenja i političke teologije. U tom je pogledu utjecao na teologe u Latinskoj Americi, gdje su još uvijek ljudi potlačivani. Ljubav prema Bogu ne ide bez ljubavi prema čovjeku. A ljubav prema čovjeku treba konkretno pokazati, izvršiti na djelu. Odatle je razumljiva Rahnerova borba za pravdu i u Crkvi i izvan Crkve, u svijetu.

Velika je Rahnerova zasluga i na području teologije milosti. Doroteja Sölle piše u kontekstu evangeličke teologije: „Najvažnije je teološke izjave o milosti, u naše vrijeme, izrekao Karl Rahner" (Sympathie, Stuttgart 1978, str. 41).

Spomenimo, pri kraju, i to da je Karl Rahner kao *peritus* i osobni teolog kardinala Franza Königa imao najveći utjecaj na teološki razvoj II. vatikanskog sabora. U doba Koncila imao sam sreću s njime zajedno stanovati u Rimu, u Germanicumumu, i ondje upoznati njegovu čovjekoljublje, njegovo vječno poniranje u mislima, njegovo siromaštvo, jednostavnost, poniznost... Neka zato ovih par redaka bude izrazom zahvalnosti prema njemu koji je neizravan učitelj neizmjerljivo mnogih mladih teologa. Spomenimo i to da su za tiskanje tako debele knjige (troškovi su veliki!) velikodušno dali svoj doprinos kardinal Josef Höfner, predsjednik Njemačke biskupske konferencije, kardinal Hermann Volk, njegov kolega, i nadbiskup Oskar Saier, nadbiskup Rahnerova zavičajnog grada Freiburga im Breisgau.

Adalbert REBIĆ

MARIJAN ŽUGAJ, SAN FRANCESCO IN CROAZIA E LA PROTOPROVINCIA CROATA (1217–1239) u: Collana: De Francisco Assisiensi Commentarii (1182–1982), vol. I: Extractum ex MISCELLANEA FRANCESCANA 82(1982), str. 247–310.

Najstarija znanstvena franjevačka revija *Miscellanea Francescana*, u svesku objavljenom prigodom osamstote obljetnice rođenja sv. Franje Asiškoga, donosi ovaj rad Marijana

Žugaja kao jedan od značajnijih povijesnih priloga s rješenjem dosad nejasnih pitanja o prvoj franjevačkoj provinciji u Hrvatskoj. Zbog svoje izvornosti i novosti rad zaslužuje da na nj svratimo pažnju.

Naime, M. Žugaj nedvojbeno dokazuje da je prva franjevačka provincija u našoj domovini nikla neovisno od ultramarinske, njemačke ili mađarske provincije, i to već za života sv. Franje, tj. s prvim provincijama Reda. Pisac lojalno priznaje da je inspiraciju dobio od Dionizija Drnića, koji je ključ rješenja našao u činjenici da je provincija *Hungariae* zapravo prvo ime za kasniju provinciju *Slavoniae*. D. Drnić je ujedno ukazao na prva tri provincijala iste provincije: b. Ivana iz Francuske, b. Alberta iz Pise, b. Nikolu iz Montefeltra. M. Žugaj je proučio mnoštvo izvora koji govore o toj trojici provincijala, i prema tome, o postojanju te prve provincije od 1217. nadalje.

Ponajprije izvješćuje o dva već poznata posjeta sv. Franje *Slavoniji* što je srednjovjekovni naziv za Hrvatsku, a ne Dalmaciju, kako često tendenciozno pišu s druge strane Jadrana. Pisac zatim, u prvom dijelu, obrazlaže kako je i zašto došlo do imena provincije *Hungariae*. Poznato je da je na Generalnom kapitulatu 1217. (možda ispravnije, kako autor tvrdi, 1219) odlučeno da se izvan Italije za svako kršćansko kraljevstvo pošalju braća i osnuje provincija. Budući da je Hrvatska nakon 1102. za vanjski svijet bila jedinstveno kraljevstvo s Ugarskom, provincija je dobila naziv *Hungariae*. Obrazloženo je također kako ta provincija nije prešla sjevernu granicu Drava-Dunav, što znači da je stvarno bila hrvatska provincija. Značajna je također konstatacija da su franjevci pošli na poziv „ugarskog" biskupa, dok su u ostala kraljevstva bili poslani. Pisac valjanim dokazima tvrdi da taj biskup nije nipošto biskup Mađarske, već sjeverne Hrvatske: zagrebački ili srijemski. Sjeverna je, naime, Hrvatska crkveno (nipošto civilno) bila pod kaločkom nadbiskupijom. Suvremeni kroničar Giordano da Giano potanko opisuje kako je ta ekspedicija, koja se uputila na poziv „ugarskog" biskupa, doživjela neuspjeh zbog nepoznavanja jezika „mađarskih pastira". Zbog tog neuspjeha braća koja su sudjelovala u ekspediciji u *Hungariju* vraćaju se u Italiju. Međutim, provincijal će se odmah vratiti u južnu Hrvatsku. Ne zaboravimo, naime, da već 1214. postoje franjevci u Trogiru, (a vjerojatno i u drugim mjestima) koji nisu mogli ostati